

İHRACAT YÖN DEĞİŞTİRİYOR

Barış Soybilgen*

Yönetici Özeti

Türkiye 2000 – 2008 yılları arasında hem dünya ticaretinin sürekli genişlemesi hem de ekonomik durumun giderek iyileşmesi sayesinde hızlı bir ihracat artışı yaşadı. 2000 yılında 27 milyar dolar olan Türkiye'nin ihracatı nominal olarak yaklaşık 4 kat artarak 2010 yılında 113 milyar dolara kadar çıktı.

Orta Vadeli Program'a göre Türkiye'nin 2011 yılındaki ihracat hedefi 127,5 milyar dolar olarak belirlendi. TUIK tarafından açıklanan 2011 yılı Ocak ve Şubat rakamlarına baktığımızda orta vadeli programdaki ihracat hedefinin gerçekleşmesi mümkün. Bu iyimser tabloya karşın Kuzey Afrika'ya yapılan ihracatın iç karışıklıklardan etkilendiği görülüyor. 2011 yılı Şubat ayında geçen yılın aynı ayına göre Kuzey Afrikaya yapılan ihracat yüzde 19,6 azaldı. 2011 yılında Türkiye'nin ihracatını bekleyen en büyük tehlike, yüksek petrol fiyatları ve Kuzey Afrika'da başlayan isyanların Orta Doğu'da daha da fazla yayılma olasılığı olduğu gözüküyor.

İhracattaki artış sürecinde önemli tartışmalardan biri de Türkiye'nin ihracatının ülkere göre kompozisyonuydu. 2000 – 2007 yılları arasında AB-27 ülkelerinin toplam ihracattaki oranı yüzde 55 – 60 arasında seyrederken, 2007 yılından sonra AB ülkelerinin ihracat içindeki payında önemli ölçüde düşerek 2010 yılı itibariyle yüzde 46,3'e geriledi. Burada en dikkat çekici taraf Kuzey Afrika, Yakın ve Orta Doğudaki (KA+YOD) ülkelere yapılan ihracatın toplam ihracattaki payının giderek artması oldu. 2003'den beri genel olarak KA+YOD ülkelere yapılan ihracat AB ülkelerine yapılan ihracattan daha hızlı artarak, KA+YOD ülkelerinin toplam ihracattaki payını 2003'de yüzde 14,9'dan 2010'da yüzde 26,6'ya çıkardı.

AB ülkelerine yapılan ihracatla, KA+YOD ülkelere yapılan ihracat arasında bir kompozisyon farkı var. KA+YOD ülkeleri petrol ihraç eden ve gelişmekte olan ülkelere oluşmakta iken, AB ülkeleri daha çok gelişmiş ülkelere oluşuyor. Bu nedenle KA+YOD ülkelere demir-çelik ve rafine edilmiş petrol gibi daha çok ara malı ürünleri ihraç edilirken, AB ülkelere motorlu kara taşıtları ve giyim eşyası gibi daha çok tüketim malları ihraç ediliyor.

* Barış Soybilgen, Betam, Araştırma Görevlisi
baris.soybilgen@bahcesehir.edu.tr

Bu araştırma notunda temel olarak KA+YOD ve AB ülkelerine yapılan ihracatı detaylı bir biçimde inceleyeceğiz.

İhracata genel bakış

Türkiye 2000 – 2008 yılları arasında hem dünya ticaretinin sürekli genişlemesi hem de ekonomik durumun giderek iyileşmesi sayesinde hızlı bir ihracat artışı yaşadı. 2000 yılında 27 milyar dolar olan Türkiye'nin ihracatı nominal olarak yüzde 375 artarak 2008 yılında 132 milyar dolara kadar çıktı. Reel olarak ise ihracat 2000'den 2008'e kadar yüzde 186 artarak yaklaşık üç katına çıktı. 2000 - 2008 yıllarında ihracatta görülen kesintisiz büyüme 2009 yılında bütün dünyayı sarsan krizle birlikte sekteye uğradı ve yüzde 23'lük bir azalmayla 102 milyar dolara kadar geriledi. 2010 yılında ise yüzde 11.5'lik bir büyümeyle 113 milyar dolara kadar gelse de 2008 yılındaki ihracatın yaklaşık 20 milyar dolar altında kaldı.

Orta Vadeli Program'a göre Türkiye'nin 2011 yılındaki ihracat hedefi 127,5 milyar dolar olarak belirlendi. TUIK tarafından açıklanan 2011 yılı Ocak ve Şubat rakamlarına baktığımızda, ihracatın artmaya devam ettiğini görüyoruz. Hala kesin bir öngörü yapmak zor olsa da, bu rakamlara göre orta vadeli programdaki ihracat hedefinin gerçekleşmesi mümkün. Bu iyimser tabloya karşın Kuzey Afrika

yapılan ihracatın iç karışıklıklardan etkilendiği görülüyor.

İhracattaki artış sürecinde önemli tartışmalardan biri de Türkiye'nin ihracatının ülkere göre kompozisyonuydu. Şekil 1'de 2000 – 2010 yılları arasında ülke gruplarının toplam ihracat içindeki yüzdesi ve büyüme oranları veriliyor. Şekilde görüldüğü üzere Avrupa Birliği Türkiye'nin en önemli ticaret ortağıdır. 2010 yılında Türkiye ihracatının yüzde 46,3'ünü Avrupa Birliği ülkelere yaptı. Bu önem yakın (ve uzak) gelecekte kaybolacak gibi görünmese de 2007'den 2010'a AB'nin Türkiye'nin ihracatındaki payı 10 yüzde puan düştü. Bunun iki nedeni olduğunu düşünüyoruz. İlki Kuzey Afrika, Yakın ve Orta Doğu'ya (KA+YOD) yaptığımız yüksek ihracat hamlesi, diğeri de ekonomik krizin Avrupa Birliği ülkelerinin ithalatını önemli ölçüde azaltmış olmasıdır.

KA+YOD ülkelere yapılan ihracat 2003 yılından beri genel olarak artma eğiliminde. 2003 yılında toplam ihracatın yüzde 14,9'unu oluşturan bu ülkeler, 2010 yılında toplam ihracatın yüzde 26,7'sini oluşturdu. Cari olarak bu ülkelerle yapılan ihracat 2003 yılından 2010 yılına kadar dört kat kadar artarak 30,6 milyar dolar oldu. Bunun da ötesinde 2009 kriz yılında çoğu ülkeyle yapılan ihracatta bir azalma olurken Irak'la yapılan ihracat yüzde 30,9 arttı. Irak dışında 2009 yılında Mısır, Libya, Suriye, Cezayir, Lübnan ve Yemen gibi ülkelere de yapılan ihracat arttı. 2011 yılındaki isyanlar ise Kuzey Afrika ülkelerine yapılan

ihracatı olumsuz etkiledi. 2011 yılı Şubat ayında geçen yılın aynı ayına göre Kuzey Afrikaya yapılan ihracat yüzde 19,6 azaldı.

AB'ye daha çok tüketim malı, KA+YOD ülkelerine daha çok ara malı

Türkiye'nin ihracatını ağırlıklı olarak imalat sanayi yapıyor. Avrupa Birliği ve KA+YOD'e yapılan ihracatta bundan farklı değil. İmalat sanayi bu iki ülke grubuna yapılan ihracatın yaklaşık yüzde 95'ini karşılıyor, yüzde 3,5'ini de tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörü karşılıyor.

Tablo 1'de ihracat kompozisyonunu geniş ekonomik sınıflandırmaya göre incelendiğinde, 2010 yılı itibariyle AB ülkelerine yapılan ihracatın yüzde 49,4'ünün tüketim mallarından, yüzde 38,7'sinin ara mallarından oluştuğu görülüyor. Buna karşılık KA+YOD ülkelerine yapılan ihracatın yüzde 59,2'si ara mallarından, yüzde 31,9'u tüketim mallarından oluşuyor.

Bu verilere göre AB ülkelerine imalat sanayi daha çok tüketim malları ihraç ederken, KA+YOD ülkelerine ise daha çok ara malı ihraç ettiği anlaşılıyor. Gelişmiş ülkelerin daha çok tüketim malı ithal etmesi buna karşılık gelişmekte olan ülkelerin daha çok ara malı ithal etmesi beklenen bir durum. Bu noktadan hareketle aşağıda imalat sanayinin alt kollarını detaylı bir biçimde inceleyeceğiz.

KA+YOD'a ana metal, AB'ye otomotiv ihraç ediliyor

Tablo 2'de imalat sanayinin AB'ye yaptığı ihracatın ISIC Rev 3-Digit 2 düzeyinde alt kalemleri gözüküyor. İmalat sanayinin en büyük ihracat kalemleri motorlu kara taşıtları, giyim eşyası ve tekstil ürünlerinden oluşuyor. 2003 yılından beri bu üç kalemin değişimini incelendiğinde, AB'ye yapılan 100 birimlik imalat sanayi ihracatında motorlu kara taşıtlarının payı 2003'de yüzde 15,7 iken bu pay 2010 yılında yüzde 22,4'e çıkmıştır. Giyim eşyası ve tekstil ürünleri için de bunun tam tersi bir durum söz konusu. Bu iki sektörün 2003 yılında imalat sanayinin AB'ye yaptığı ihracattaki payları sırasıyla yüzde 23,2 ve yüzde 16,5 iken, 2010 yılında bu paylar yüzde 17,2 ve yüzde 12,3'e düşmüş görünüyor. Sadece 2009 yılında küçük bir dalgalanma var. 2009 yılındaki kriz sırasında motorlu kara taşıtlarının ihracattaki payı düşerken tekstil ürünlerinin ve giyim eşyasının payı yükseliyor.

Tablo 3'te imalat sanayinin alt kollarının KA+YOD'a yapılan ihracat içerisindeki paylarını göstermekte. 2003-2010 yılları boyunca ana metal sanayinin bu bölge için en önemli ihracat kalemi olduğunu görüyoruz. 2010 yılında KA+YOD'a yapılan 100 birimlik imalat sanayi ihracatında, ana metal sanayi yüzde 24,4 payla birinci sektör olduğu görülüyor. Bu sektörü yüzde 8,8'le makine ve teçhizat, sonra da yüzde 8,2'le gıda ürünleri ve içecek izliyor. Buna karşılık Türkiye'nin güçlü olduğu sektörlerden, tekstil ürünleri, giyim eşyası ve motorlu kara taşıtlarının oranı

KA+YOD'a yapılan toplam ihracatın sadece yüzde 14'ünü oluşturuyor. Dikkat çeken bir diğer konu da bu sektörlerin yaptığı ihracatın yıllar içinde öneminin azaldığı. 2003 yılında bu üç sektörün KA+YOD'a yapılan imalat sanayi ihracatındaki payı yaklaşık yüzde 24 iken 2010 yılında yüzde 14'e geriliyor.

Sonuç

Türkiye'nin ihracatı son 10 yılda büyük bir gelişme gösterse de hala istenilen düzeyin altında kalıyor. Özellikle ihracatın ithalatı karşılama düzeyinin düşük olması, Türkiye'nin yıllardır yüksek dış ticaret açığı ve cari açık sorunlarıyla boğuşmasına neden oluyor.

Türkiye'nin ihracatını arttırması için hem coğrafi çeşitlendirmeye hem de ürün çeşitlendirmesine gerek var.

Ürün çeşitlendirmesi bazında bakarsak 2000 yılından 2010 yılına kadar ana metal sanayi, motorlu kara taşıtları, makina ve teçhizat ürünleri büyük bir gelişim gösterdi. Bu gelişim sayesinde tekstil ürünleri ve giyim eşyası ihracattaki önemini göreceli olarak kaybetti. Bu sektörlerin gelişmesi ihracata büyük bir ivme katsa da ileri teknolojilerin üretimi ve ihracatı konusunda hala çok gerideyiz.

Ürün çeşitliliğinin yarattığı zafiyet son yıllarda komşu ülkelere yapılan ihracat arttırarak giderilmeye çalışıldı. KA+YOD ülkelerinin yaptığı büyük inşaat hamleleri özellikle ana metal sanayinin ihracatını büyük oranda arttırdı. Ayrıca gelişmekte olan ülkeler Türkiye'den büyük miktarda ara malları

aldılar. KA+YOD ülkelerine yapılan büyük ihracat hamlesine rağmen Türkiye en güçlü olduğu sektörlerden olan motorlu kara taşıtları ve giyim eşyasında KA+YOD ülkelerinde fazla varlık gösteremedi. Bu iki sektör ihracatının yüzde 75'ten fazlasını AB'ye satıyor. Bu açıdan bakılırsa motorlu kara taşıtları sektörünün KA+YOD ülkelere ihracat kapasitesini artırma şansının olduğu görülüyor.

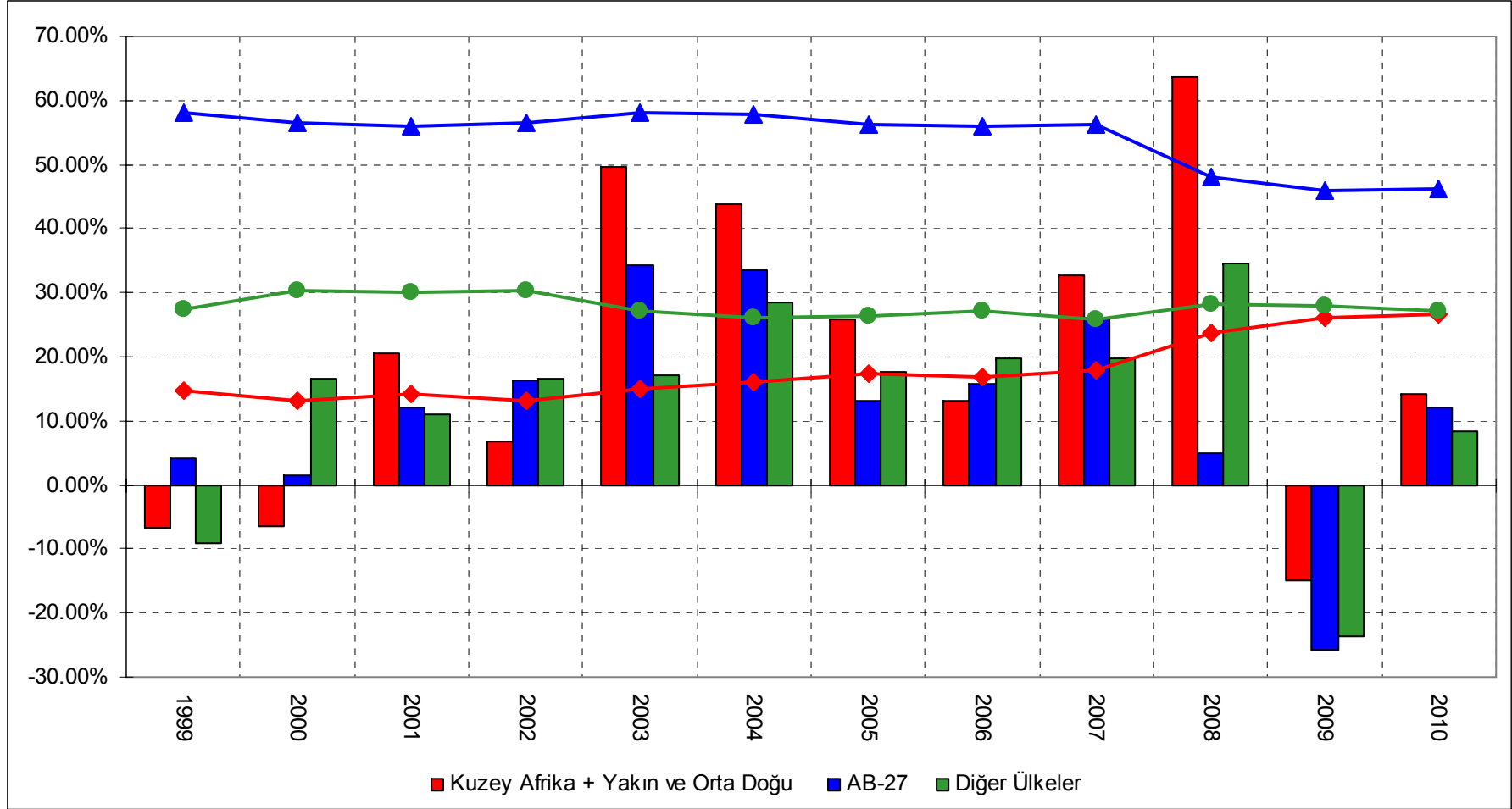
Bu noktada sorulması gereken soru şudur: Mevcut ürün yelpazesini ve coğrafi çeşitlendirmeyi daha ne kadar artırabiliriz.

Ihracatın büyük kısmı beklendiği gibi coğrafi bakımdan Türkiye'ye yakın ülkelere yapılıyor. Avrupa, Kuzey Afrika, Yakın ve Orta Doğu'yla Orta Asya'daki ülkelere yapılan ihracat toplam ihracatın yüzde 85'ini oluşturuyor.

Latin Amerika ve Uzak Doğu ülkelere yapılan ihracatı arttırmak planlanabilir ama Brezilya ve Çin engellerini aşarak bu ülkelere yapılan ihracatı nasıl arttıracağı büyük bir soru işareti.

Bunun yanında Türkiye'nin ihracatı bir kaç ana kaleme yoğunlaşmış durumda. Ana metal sanayi, motorlu kara taşıtları, giyim eşyası ve tekstil ürünleri toplam ihracatın yüzde 45'ten fazlasını oluşturuyor. Diğer sanayilerin de ihracat içinde önem kazanması ve mevcut önemli sanayilerin içindeki ürün çeşitliliğinin artması, ihracatı daha iyi bir noktaya getirebilir.

Şekil 1. 1999 – 2010 yılları arasında ülke gruplarına yapılan ihracatın toplam ihracat içindeki yüzdesi ve nominal olarak büyüme oranları. (Çizgi grafikler ülke gruplarının toplam ihracat içindeki yüzdesini gösterirken, bar grafikler yıllık büyüme oranlarını göstermektedir.)

Tablo 1. 2010 yılında geniş ekonomik sınıflamaya göre ülkelerin ve ülke gruplarının dolar bazında nominal ihracatı ve toplam ihracatlarına göre oranı

	KO+YOD	AB-27
Yatırım(sermaye) malları	8.5%	11.8%
Hammadde(aramaları)	59.2%	38.8%
Tüketim malları	31.9%	49.3%
Diğerleri	0.4%	0.1%
Toplam	100%	100%

Tablo 2. 2003 – 2010 yılları arasında imalat sanayindeki ISIC Rev 3-Digit 2 sınıflarının imalat sanayinin AB'ye yaptığı toplam ihracata oranı

	AB-27							
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Gıda ürünleri ve içecek	4.7%	4.5%	5.1%	4.1%	3.8%	3.9%	4.7%	4.8%
Tekstil ürünleri	16.5%	14.0%	13.5%	12.6%	11.3%	10.7%	12.5%	12.3%
Giyim eşyası	23.2%	20.1%	19.5%	17.6%	16.4%	15.2%	17.3%	17.2%
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar	1.0%	1.1%	1.5%	2.7%	2.7%	3.3%	1.8%	1.5%
Kimyasal madde ve ürünler	3.1%	3.2%	2.8%	3.1%	2.7%	3.1%	3.1%	3.7%
Plastik ve kauçuk ürünleri	3.1%	3.0%	3.3%	3.5%	3.7%	3.9%	4.3%	4.7%
Metalik olmayan diğer mineral ürünler	3.3%	3.0%	2.8%	2.4%	2.4%	2.5%	2.7%	2.4%
Ana metal sanayi	5.2%	7.0%	5.8%	7.7%	9.0%	7.9%	5.0%	6.3%
Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	3.0%	3.2%	3.4%	3.4%	3.4%	4.0%	3.9%	4.1%
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	6.3%	5.9%	6.5%	6.6%	7.0%	7.8%	8.4%	8.2%
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazlar	2.5%	2.0%	2.1%	2.7%	3.1%	3.3%	3.4%	3.8%
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları	6.7%	7.6%	7.5%	6.3%	4.4%	3.3%	3.8%	3.4%
Motorlu kara taşıtı ve römorklar	15.7%	19.7%	19.7%	21.5%	23.7%	24.2%	22.5%	22.4%
Diğer ulaşım araçları	2.1%	2.3%	2.6%	2.2%	2.6%	3.0%	2.4%	1.3%
Diğer kalemler ¹	3.7%	3.5%	3.7%	3.6%	3.8%	4.0%	4.2%	3.8%
Toplam	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

¹ Tütün ürünleri, dabaklanmış deri, ağaç ve mantar ürünleri, kağıt ürünleri, basım ve yayım, büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları, tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat, mabilya ve diğer ürünler.

Tablo 3. 2003 – 2010 yılları arasında imalat sanayindeki ISIC Rev 3-Digit 2 sınıflarının imalat sanayinin KA+YOD’ye yaptığı toplam ihracata oranı

	KA+YOD							
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Gıda ürünleri ve içecek	9.1%	8.3%	9.2%	9.2%	7.7%	7.2%	8.3%	8.2%
Tekstil ürünleri	8.4%	7.6%	7.0%	6.9%	6.3%	4.9%	6.2%	6.2%
Giyim eşyası	4.6%	4.1%	3.2%	3.1%	2.8%	2.0%	2.9%	2.7%
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar	6.3%	6.9%	8.3%	3.9%	4.9%	5.8%	5.1%	6.2%
Kimyasal madde ve ürünler	6.6%	6.4%	5.7%	5.8%	4.9%	4.1%	5.2%	5.4%
Plastik ve kauçuk ürünleri	3.6%	3.6%	4.0%	4.4%	4.2%	3.7%	4.8%	4.8%
Metalik olmayan diğer mineral ürünler	5.0%	4.6%	4.7%	4.4%	4.1%	3.9%	5.7%	5.6%
Ana metal sanayi	20.7%	23.4%	23.1%	25.3%	27.1%	37.6%	25.7%	24.5%
Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	4.7%	5.2%	5.0%	6.0%	5.5%	4.8%	5.9%	5.5%
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	7.6%	7.6%	7.7%	8.4%	9.1%	7.4%	9.3%	8.9%
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazlar	4.3%	4.9%	4.9%	6.5%	7.4%	5.6%	6.3%	5.9%
Motorlu kara taşıtı ve römorklar	8.7%	7.9%	8.0%	6.7%	6.6%	5.1%	4.9%	5.2%
Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	4.1%	4.0%	3.9%	4.0%	4.1%	3.6%	4.2%	5.0%
Diğer kalemler ²	6.3%	5.3%	5.4%	5.5%	5.1%	4.4%	5.3%	5.8%
Toplam	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

² Tütün ürünleri, dabalıkmış deri, ağaç ve mantar ürünleri, kağıt ürünleri, basım ve yayım, büro, muhasebe ve bilgi işleme makineleri, radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları, tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat, diğer ulaşım araçları.